

Pieter Vanhuysse, Achim Goerres (eds.):
Ageing Population in Post-Industrial Democracies: Comparative Studies of Policies and Politics

London, New York, Routledge 2012, 272 s.

Populační stárnutí se v posledních letech těší velkému zájmu odborníků mnoha oborů a kniha editovaná Pieterem Vanhuyssem a Achimem Goerresem se zdá být už svým vydáním v nakladatelství Routledge slibným příspěvkem do debat na toto téma. Jak už napovídá název, jde o soubor devíti komparativních studií, doplněných editorstkou, z per povětšinou politologů, méně už sociologů a dalších výzkumníků, což samozřejmě ovlivňuje i povahu publikace. Spojujícím tématem prolínajícím se celou knihou je vliv nastavení politik na individuální jednání a rozhodování jedince, tedy jinými slovy vzájemné působení makro- a mikroúrovně rodinných a populačních determinant. Analýzy všech autorů však zůstávají spíše na makroúrovni a využívají nejčastěji agregovaných dat z velkých datových souborů.

Úvodní kapitola editorů tradičně nastoluje a uvozuje témata sledovaná v knize. Správně připomínají, že populační stárnutí v rozvinutých zemích není novým jevem, ale probíhá už od poloviny 20. století. Stejně tak se varování o možném střetu generací, ke kterému má podle některých nárůst podílu seniorů v populaci vést, vyvíjí nově – o mezigeneračním boji jako zdroji politické změny psali už Platón a Aristoteles ve starověku. V posledních desetiletích se však téma dopadů populačního stárnutí na nastavení politik a mezigenerační rovnováhu vyvíjí s novou razancí. Editori také shrnují základní argumenty k diskuzi o nastavení penzijních systémů, a to za podpory relevantních dat o zemích OECD. Celá úvodní kapitola se tak vlastně soustředí na otázku nákladů stárnoucí populace a na její zabezpečení, čímž vymezuje i relativně zúžené pohledy

autorů ostatních kapitol, nezachycující populační stárnutí v celé jeho komplexitě, ale pouze jako otázku vhodného nastavení státních politik.

Seán Hanley ve druhé kapitole otevírá analytickou část knihy studií úspěchů politických stran seniorů v 31 zemích Evropy a Izraeli. Autor připomíná, že seniorské strany velmi pravděpodobně zůstanou menšinovými a z této perspektivy je třeba také hodnotit jejich úspěšnost, že nemůžeme předpokládat, že se stanou majoritní politickou silou. Jejich úspěšnost pak podmiňuje především existence organizované skupiny hájící zájmy seniorů, transformace seniorské organizace v „šedou“ politickou stranu totiž vyžaduje relativně nízké náklady.

Ve třetí kapitole pokračuje Jennifer Dabbs Sciubba v tématu šedé síly analýzou klíčových dokumentů mainstreamových politických stran Německa, Itálie a Japonska, tedy zemí s nejvyšším podílem seniorů v populaci. Jejím cílem je odhalit, jakým způsobem politické strany reagují na zájmy různých generací, především však seniorů. Tedy zda politici reagují na vysoký podíl seniorů mezi svými potencionálními voliči. Přestože jde o solidně zpracovanou analýzu, prospělo by jí, stejně jako dalším kapitolám, jasnější definování politických zájmů seniorů. Obávané a i dalšími autory zmiňované penzijní reformy snižující výdaje státu na penze totiž vzhledem k postupnému zavádění neohrožují až tak finanční jistoty současných seniorů, jako spíše budoucí důchodové zabezpečení ekonomicky aktivních (Christopher Gilleard, Paul Higgs. „The Power of Silver: Age and Identity Politics in the 21st Century.“ *Journal of Aging & Social Policy* 2009, 21 (3): 277–295). Tyto reformy tak nejsou v rozporu se zájmy současných seniorů. Autorka také staví do protikladu zájmy rodin a zájmy seniorů, jako by senioři nebyli součástí rodin (k tomuto tématu viz recenzi L. Vidovičové v tomto čísle časopisu).

Přímo časováním penzijních reforem se pak zabývá Martin Hering, a to na pří-

kladu Německa a Velké Británie. Nachází společné prvky úspěšného přijetí nepopulárních reforem na legislativní úrovni i na úrovni veřejnosti. Jsou to především: vypracování návrhu reformy expertní komisí, nutnost zachování finanční udržitelnosti veřejných výdajů a prevence chudoby a v neposlední řadě vytvoření velké koalice parlamentních stran. Několikaletý odklad zahájení reforem a další společné prvky pak ukazují klíčový vliv obav politiků z reakcí voličů na nepopulární kroky. Jinými slovy, že politiky možná nejsou až tak utvářeny přímo na základě zájmů či tlaků voličů, ale spíše na základě obav politiků z možných reakcí na změny, u kterých předpokládají nesouhlas voličů. Tedy obav politiků, že kvůli přijetí reforem nezískají v příštích volbách podporu veřejnosti.

Pátá kapitola Mehmeta F. Aysana nás vrací na obecnější rovinu nastavení sociálního systému státu celkově. Pomocí shlukové analýzy testuje známou typologii Espring-Andersena a potvrzuje její platnost na základě aktuálnějších dat OECD. Tato část je zpracována velmi korektně, bohužel však autor se svými slibnými zjištěními dál příliš nepracuje a spíše jen opakuje známé informace o jednotlivých typech sociálního státu.

Marcus Tepe a Pieter Vanhuysse se ve své kapitole vracejí k problematice penzijních reforem. Název kapitoly výstižně zachycuje hlavní zjištění autorů, že napříč zeměmi OECD je možné v 80. a 90. letech pozorovat různé množství menších proměn penzijního systému, jež mají jeden latentní společný bod – oddálit zdánlivě nevyhnutelnou komplexní reformu (alespoň do dalšího volebního období). Přesvědčivě také dokazují větší ochotu pravicových vlád (drobné) změny uskutečnit. Populační stárnutí a rostoucí nezaměstnanost vede politiky napříč státy k přijímání podobných opatření, a to bez ohledu na stranickou příslušnost.

Juan J. Fernández v sedmé kapitole na předchozí autory vhodně navazuje otáz-

kou, zda míra populačního stárnutí ovlivňuje štedrost penzijního systému, a to opět prostřednictvím analýzy vybraných zemí OECD. Štedrost sociálního státu si přitom definuje jako výši průměrné a minimální penze v zemi. Pomocí pokročilých kvantitativních technik zjišťuje, že větší politický vliv seniorů vede i k vyšší průměrné penzi. Na výši minimální penze však míra politického vlivu seniorů, stejně jako jejich vyšší podíl v populaci působí opačně.

Osmá a desátá kapitola se věnují z různých úhlů pohledu rodinným politikám a poněkud se tak na první pohled vymykají z tématického rámce knihy. V první z nich Achim Goerres a Markus Tepe zjišťují, jak nastavení rodinné politiky ovlivňuje očekávání, která mladí lidé mají vůči státu, a také jak nastavení sociálního státu působí na mezigenerační solidaritu. Ukazují, že štedrá rodinná politika vede k vyšším očekáváním mladých rodin na podporu od státu. Navíc i u rodin s vysoce rozvinutou mezigenerační solidaritou je zřetelná snaha pomocí státu snížit břímě péče spočívající na bedrech širší rodiny. V zemích, kde je rodinná politika méně štedrá, autoři žádný vliv na úroveň a podobu mezigenerační podpory nenalezli, a to proto, že všichni občané mají znalost o tom, že stát jim příliš nepomůže. Rodinné politice se věnuje i Andrej Kokkonen, ovšem tentokrát v kontextu fertility. Předpokládá, že politika podporující kohabítace zvyšuje fertilitu žen, a zjišťuje, jaké faktory vstup žen do kohabítací podpory. Ukazuje, že zvyšující se zaměstnanost žen sice jejich ochotu ke kohabítacím snižuje, ale toto v jeho pohledu negativum je kompenzováno štedrou rodinnou politikou vycházející z dvoupríjmového modelu rodiny, protože snižuje náklady žen na reprodukci. Autor svůj příspěvek uzavírá konstatováním, že vzhledem ke značné stabilitě dvoupríjmového rodinného modelu a nízkému podílu dětí rodičích se v Evropě mimo kohabítace mají zřejmě tyto politiky na fertilitu pozitivní vliv.

Devátá kapitola nás vrací zpět k v kni-

ze už několikrát a v různém kontextu zmiňovanému potenciálnímu mezigeneračnímu konfliktu, ke kterému dle některých autorů má populační stárnutí vést. Jonas Edlund a Stefan Svallfors zjišťují, zda jsou rozdílné postoje sociálních tříd k nastavení sociálních politik ve Velké Británii a Spojených státech amerických nahrazovány odlišnými postoji kohort. Své výzkumné otázky zodpovídají pomocí příjemně jednoduchého analytického postupu založeného na srovnání průměrů několika postojových indexů. Vzniklý text je ucelenou a konzistentní kapitolou, ve které je úroveň empirické části plně v souladu s nároky výzkumné otázky. Jejich analýzy přesvědčivě ukazují, že ani v jedné zemi nedochází k nárůstu mezikohortních rozdílů v postojích. Ve Velké Británii sice identifikovali sblížení postojů sociálních tříd, kohortní rozdíly však zůstávají stabilní.

V epilogu Robert B. Hudson uzavírá celou knihu představením hlavních znaků sociálních a dalších politik USA a seznamuje tak evropského čtenáře s odlišnostmi amerického prostředí. Jde o solidně zpracovaný text prohlubující pochopení amerického i evropského prostředí. Funkci pohledu odjinud však až tak zcela neplní, protože USA je součástí analýz i v několika dalších kapitolách knihy. Autor stručně zpracovává i některá zjištění jednotlivých kapitol, přesto bych od závěrečné kapitoly očekávala hlubší shrnutí celé publikace. Knize z mého pohledu chybí závěr editorů, který by obsahoval obecnější závěry podněcující další diskuzi a tím i lépe zužitkoval bohatá a podstatná empirická zjištění jednotlivých autorů. Společným zjištěním je především to, že přes zvyšující se podíl seniorů v populaci má samotný věk a generační příslušnost jen relativně slabý vliv na nastavení politik i individuální jednání, mnohem podstatnější jsou faktory strukturální a institucionální. Autoři nenacházejí žádnou empirickou evidenci eskalace mezigeneračního konfliktu, kterým bývá diskuze o dopadech stárnutí často vyostřována.

Jako celek je kniha zdařilým příspěvkem do problematiky populačního stárnutí v kontextu nastavení státních politik. Použití termínu postindustriální demokracie v jejím názvu může evokovat zpracování neaktuálnější situace, většina autorů však používá relativně starší data z 80. a 90. let dvacátého století. Termín postindustriální je spíše vyjádřením geografického zaměření knihy na země OECD či EU. Neúplná aktuálnost dat také znamená, že kniha nereflektuje možné proměny v souvislosti s nedávnou ekonomickou krizí a poměrně radikální škrty ve veřejných výdajích, ke kterým v těchto letech došlo. Přes tuto výhradu jde o užitečnou četbu, zejména pro čtenáře zabývající se nastavením penzijních politik států a jejich souvislostmi.

Marcela Petrová Kafková

Zora Bútorová a kolektív: Štortý rozmer tretieho veku. Desať kapitol o aktívnom starnutí

Bratislava, Inštitút pre verejnú otázku (IVO) 2013, 368 s.

Poslední měsíc roku 2013 se objevila na pultech knihkupectví nová publikace od slovenských sociologů zabývající se konceptem aktivního stárnutí. Kniha byla poprvé prezentována 5. 12. 2013 v Inštitúte pre verejnú otázku v Bratislavě (dále jen IVO) a na jeho stránkách je taktéž v plnotextové verzi volně ke stažení.

Kniha už sama o sobě je přínosem pro zpracování a poznání problematiky týkající se stáří, seniorů a aktivního stárnutí. Vychází z dlouholetých výzkumů, které se orientovaly na životní postoje k nejstarší generaci a životní postoje a způsob života nejstarší generace. Dále pak zkoumali veřejné povědomí o konceptu aktivního stárnutí před rokem 2012, který byl Evropskou unií vyhlášen za Evropský rok aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity. Není